

Mikrocenzus 2016

9. A foglalkozási szerkezet változása és jellemzői Magyarországon

Mikrocenzus 2016

9. A foglalkozási szerkezet változása és jellemzői Magyarországon

© Központi Statisztikai Hivatal, 2018

ISBN 978-963-235-494-1Ö

ISBN 978-963-235-534-4

Felelős kiadó:

Dr. Vukovich Gabriella elnök

Felelős szerkesztő:

Janák Katalin főosztályvezető

Tartalom

Elnöki köszöntő	4
Összefoglaló	5
Bevezetés.....	7
1. A rétegszerkezet változását befolyásoló fő tényezők 2011 és 2016 között.....	8
2. A rétegszerkezet változása	14
2.1. A foglalkoztatottak rétegződése	14
2.2. A nem foglalkoztatottak rétegződése	19
3. A foglalkoztatás körülményei	22
4. A társadalmi pozíció szubjektív érzékelése	25
5. A társadalmi rétegződés kiegészítő felvétel mintája és súlyozása.....	27
Irodalomjegyzék.....	28
A KSH honlapjáról elérhető részletes táblák jegyzéke	29

ELNÖKI KÖSZÖNTŐ

A Központi Statisztikai Hivatal 2016 október–novemberében a háztartások 10%-os mintáján mikrocenzust hajtott végre. A „kis népszámlálás” során az ország 2148 településén mintegy 440 ezer háztartást kerestünk meg, hogy információt gyűjtsünk társadalmunk aktuális jellemzőiről.

A 10%-os mintanagyság azt is lehetővé tette, hogy az alapkérdőívhez különböző részmintákon öt kiegészítő felvétel kapcsolódjon. A kiegészítő felvételek olyan, a felhasználói igények fókuszában álló társadalmi jelenségeket vizsgáltak, mint a társadalmi rétegződés, a foglalkozások presztízse, a szubjektív jóllét, az egészségproblémából fakadó akadályozottság és a nemzetközi vándorlás.

Jelen kiadványunk a Központi Statisztikai Hivatal rétegződés kutatási hagyományait követve a foglalkozási, munkaerőpiaci jellemzők alapján ad képet a társadalom rétegződéséről. Ennek kapcsán a foglalkozási szerkezetben bekövetkezett legújabb változásokat mutatjuk be és kitérünk az egyes rétegek foglalkoztatási körülményeinek vizsgálatára is. Külön fejezetben foglalkozunk továbbá a munkaerőpiaci–foglalkozási pozíció és a társadalmi helyzet szubjektív értékelésének összefüggéseivel. Az ábrákkal illusztrált szöveges elemzéshez kapcsolódó táblamelléklet a honlapunkon elérhető.

Tisztelettel ajánlom az érdeklődők figyelmébe a mikrocenzus honlapját (www.ksh.hu/mikrocenzus2016), ahol e kiadványunk mellett értesülhetnek a további adatközlésekről is.

Dr. Vukovich Gabriella
a Központi Statisztikai Hivatal
elnöke

Összefoglaló

1. A rétegszerkezet változását befolyásoló fő tényezők 2011 és 2016 között

- A gazdasági aktivitás erősödött és a gazdaságilag aktívak összetétele is kedvezően alakult, nőtt a foglalkoztatottak és csökkent a munkanélküliek aránya a társadalomban.
- A nyugdíjkorhatár folyamatos emelkedése növelte az idősebb korcsoportok munkaerőpiaci részvételét.
- A nyugdíjjogosultságok átalakítása és a szociális segélyezési rendszer szigorítása jelentős létszámú, korábban inaktív csoportokat terelt a munkaerőpiacra.
- A közfoglalkoztatás kiterjesztése elsősorban a szakképzetlen munkát végzők körét duzzasztotta.
- A munkavállalási célú migráció elsősorban a fiatal és középkorú, szakképzett népességet érintette.
- A foglalkoztatottak ágazati szerkezetében is történetek változások, a legjelentősebb növekedés a közigazgatásban következett be, de érdemben nőtt a járműgyártásban, gépgyártásban foglalkoztatottak létszáma is.

2. Az elemzés során felhasznált rétegmodellek

- A társadalom szerkezetét – a 2011. évi népszámlálás adatainak rétegződési szempontú elemzéséhez hasonlóan – jelen kiadványunkban is három munkaerőpiaci alapú rétegséma alapján vizsgáljuk.
- Ferge Zsuzsa munkajelleg-csoportosítása a munka szellemi vagy fizikai jellege, a hatalomhoz fűződő viszony és a rutin, illetve az alkotó munkavégzés dimenziói mentén képez rétegeket.

- A 2001. évi népszámlálás adatainak feldolgozása során kialakított népszámlálási séma, figyelembe véve a hazai sajátosságokat a *European Socio-economic Classification* (ESeC), a nemzetközi összehasonlításokat lehetővé tevő munkaerőpiaci-foglalkozási rétegséma céljából kialakított modellre támaszkodik. A csoportképzés a munkaerőpiachoz fűződő viszony, a foglalkoztatás jellege és a foglalkozási pozíció mentén történik.
- A foglalkozási osztályszerkezet normatív-funkcionalista modellje a társadalom osztályszerkezetét az egyenlőség, illetve egyenlőtlenség intézményes normáinak tükrében ábrázolja. A gazdasági aktivitás és a foglalkozási viszony mentén horizontálisan elkülönített társadalmi csoportokon belül igyekszik megragadni a vertikális egyenlőtlenségeket, ezt a végzett foglalkozás, a vállalkozók esetében pedig az alkalmazottak száma alapján teszi.

3. A rétegszerkezet változása

- Hosszabb időtávot tekintve, a rétegszerkezet változásában polarizációs trend mutatkozik: a réteghierarchia felső és alsó csoportjai nagyobb arányban bővülnek, mint a középső szegmenshez tartozók.
- A legutóbbi népszámlálás óta eltelt időszakban bővült a foglalkozási szerkezet felső szegmense, a növekedésben az alkalmazotként dolgozó felső értelmiségiek, valamint az alsószintű vezetők körének bővülése játszott szerepet.
- A rétegstruktúra középső tömbje szűkült a vizsgált időszakban, jelentős veszteségeket szenvedett el

a szakképzett szolgáltatási és kereskedelmi foglalkozásúak tábora.

- A tulajdonosi középosztály szintén veszített erejéből, de a csökkenés inkább a kevésbé stabil, bizonytalanabb helyzetű vállalkozókat érintette.
- A válság által leginkább sújtott szakképzett ipari munkásság kissé erőre kapott, amelyhez hozzájárult, hogy körükben a legjellemzőbb a külföldi munkavállalás, 5,4%-uk dolgozik az országhatáron kívül.
- A betanított munkát végzők aránya stagnált, míg az egyszerű munkát végzők köre tovább bővült, 9,7% volt 2016-ban.

4. A foglalkoztatás körülményei

- A nők 40%-a dolgozik az állami vagy önkormányzati szférában, míg a férfiaknak csak 26%-a. A vezetői foglalkozásokban az átlagnál nagyobb a különbség: a felső és középvezető nők 55%-a a közsférában dolgozik, míg a férfiaknak csak 33%-a. Vagyis a férfiak nem csupán magasabb arányban vannak jelen a vezetői pozíciókban, de jellemzően a magasabb kereseti, illetve előrelépési lehetőségeket kínáló magánszférában tevékenykednek.
- A foglalkozási helyzet bizonytalanságára utal a korábbi munkanélküli tapasztalat, valamint a határozott idejű szerződés, illetve az atipikus forma, ha valaki alkalmi munkásként, segítő családtagként vagy közfoglalkoztatottként dolgozik. A bizonytalan foglalkoztatási helyzet leginkább a munkás rétegekre jellemző, és kirívóan magas a szakképzetlen, egyszerű munkát végzők körében, 60%-uk érintett a munkabiztonság szempontjából kedvezőtlen foglalkoztatási forma vagy tapasztalat valamely formájában.

- Az állás és jövedelembiztonság szubjektív megítélése, valamint a munkával való elégedettség is szoros összefüggést mutat a réteghelyzettel. Az autonóm, felelősségteljes munka elégedetté tesz, és biztosabb megélhetést eredményez, míg a rutinjellegű munkát végzők és az objektíve is bizonytalanabb munkakörülmények között dolgozók kevésbé elégedettek.

5. A társadalmi pozíció szubjektív érzékelése

- Az osztályszerkezet hierarchikus viszonyai az egyének szubjektív társadalmi pozíciójának értékelésében is visszatükröződnek. Minél kedvezőbb foglalkozási pozícióban van valaki, annál valószínűbb, hogy szubjektív osztályhelyzetét is kedvezőbbnek érzékeli.
- A kérdezettek 6,2%-a sorolja magát a felső középosztályba, illetve a felső osztályba, akik legnagyobb arányban a nagyvállalkozók, a felső és a középszintű vezetők, illetve a magasán képzett értelmiségiek közül kerülnek ki.
- A népesség legnagyobb hányada, 42%-a a középosztályhoz tartozónak vallja magát, e kategóriában a magas, illetve alsó szintű vezetők és értelmiségiek, valamint az önálló foglalkozásúak felülreprezentáltak.
- Munkásosztályi identitással a kérdezettek 24%-a rendelkezik. A legnagyobb arányban a különböző munkásrétegek választják ezt a kategóriát, de különösen a szakmunkások és a betanított munkások körében jelentős azoknak a hányada, akik az alsó középosztályhoz vagy a középosztályhoz tartozónak érzik magukat. A segédmunkásoknál a munkásosztályi pozíció mellett jelentős azoknak a hányada, akik az alsó osztályhoz sorolják magukat.

Bevezetés

Kiadványunkban a foglalkozási rétegszerkezet változásait mutatjuk be a 2016-os mikrocenzus felvétel és korábbi népszámlások adatai alapján, továbbá bemutatjuk a társadalmi rétegződés kiegészítő modul első eredményeit. Az adatfelvétel alapvető információs bázisul szolgál a területen folyó, különböző megközelítéseket alkalmazó kutatások számára, s lehetőséget biztosít a társadalmi struktúra, illetve rétegződés alapkérdéseinek a vizsgálatára. A felvétel a Központi Statisztikai Hivatalban zajló munka több évtizedes hagyományaihoz csatlakozva lehetővé teszi mindenekelőtt a foglalkozási szerkezet változásának és a társadalom mobilitási folyamatainak nyomon követését, illetve a foglalkozási rétegek társadalmi-gazdasági jellemzőinek feltárását. Ezen túl arra is törekedtünk, hogy a mikrocenzus segítségével a társadalom dimenziális tagolódásáról is képet alkothassunk. Az adatfelvétel alapján így a társadalom rétegződése vizsgálható a különböző erőforrások, többek között a gazdasági, kulturális, társadalmi tőke eloszlása mentén is.¹

A KSH az elmúlt évtizedekben elsősorban a társadalom foglalkozási rétegződésére vonatkozóan gyűjtött adatokat, s ez alapján közölt eredményeket a magyar társadalom rétegződéséről, illetve mobilitási folyamatairól (lásd mindenekelőtt Ferge, 1969; Andorka, 1982; KSH, 1966, 1986; Bukodi–Altörjai–Tallér, 2005; Bukodi–Záhonyi, 2004; Huszár, 2015). E vizsgálatok képet alkotnak a magyar társadalmi szerkezet változásának évszázados trendjeiről. A mikrocenzus jelen kiadványa e kutatási hagyományhoz csatlakozva vizsgálja a foglalkozási szerkezet utóbbi években történt változását, illetve fő jellemzőit. Ehhez először a foglalkozási szerkezet változásainak legújabb tendenciáit tekintjük át, majd a foglalkoztatás egyes jellemzőit vizsgáljuk rétegenként. Végül arra a kérdésre keressük a választ, hogy az objektív, munkaerőpiaci, illetve foglalkozási jellemzők alapján kialakított rétegekhez tartozók miként látják a saját helyüket a társadalom szerkezetében.²

¹ A 2016-os mikrocenzus társadalmi rétegződés kiegészítő felvételének célkitűzéseire lásd Huszár, 2016.

² A 2001 óta bekövetkezett változások értékelését – az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében – a mikrocenzus alapfelvétele adatai alapján végeztük el, ahol az eredmények a teljes, magánháztartásban élő és intézeti népességre vonatkoznak. A foglalkoztatás jellemzőit, valamint a réteghelyzet szubjektív megítélését a kiegészítő modul adatai alapján elemeztük, amely a magánháztartásban élő 15 éves és idősebb népesség adatait tartalmazza.

1. A rétegszerkezet változását befolyásoló fő tényezők 2011 és 2016 között

2011-ben erősen érződtek a válság hatásai, amelyek nyomot hagytak a rétegszerkezeten. A válságra az állami, költségvetési szféra a bérek befagyasztásával, míg a versenyszféra inkább elbocsátásokkal, vagyis a létszám csökkentésével reagált, ami a legérzékenyebben a feldolgozóipart és az építőipart érintette, a munkanélküliség magas szintre növekedett.

A vizsgált öt évben a demográfiai csere (a népmozgalmi folyamatok, valamint a vándorlás), a külföldi munkavállalás, kiegészülve a foglalkoztatáspolitikai és a szociális ellátórendszert érintő változásokkal, valamint a nyugdíjkorhatár emelkedésével együtt alakították a magyar társadalom munkaerőpiaci, foglalkozási szerkezetét (Bakó–Lakatos, 2017). A Ratkó-gyerekek nagy létszámú generációja nyugdíjas korba lépett a vizsgált időszakban, az őket váltó fiatalabb kohorszok jóval kisebb létszámúak, de képzettségi összetételük kedvezőbb. Az idősebb korcsoportok munkaerőpiaci részvételét a nyugdíjkorhatár folyamatos emelkedése határozta meg, jelentősen növelve a munkaerőpiaci kínálatot, amit csak némileg ellensúlyozott a 40 év munkaviszonyt felmutatni tudó nők nyugdíjba vonulásának megkönnyítése. A 60 év feletti munkavállalók több mint 160 ezer fővel járultak hozzá a foglalkoztatotti létszám növekedéséhez a vizsgált időszakban. Szintén a növekedés irányába hatott a rokkantsági és karkedvezményes nyugdíjjogosultságok átalakításának következtében a korábban inaktív népesség egy részének visszatérése a munkaerőpiacra, csakúgy, mint a segélyezési rendszer átalakítása és workfare jellege, vagyis a munkanélküli ellátások időtartamának lecsökkentése, illetve az ellátások közfoglalkoztatásban való részvételhez kötése.

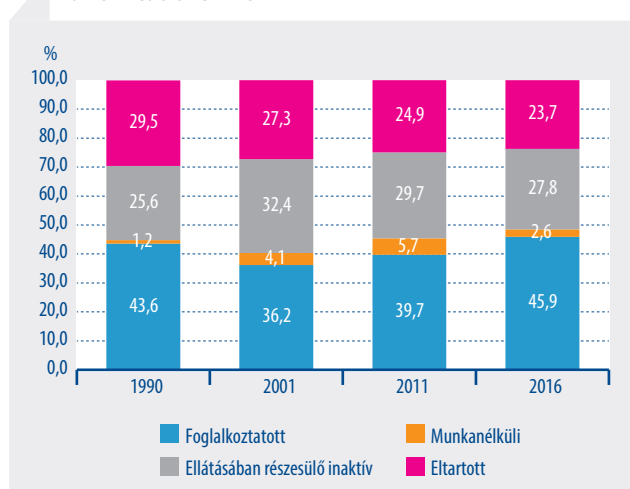
A munkaerőpiac változásaiban és szerkezeti összetételében nagy szerepe volt az évtizedet jellemző munkavállalási célú migrációnak is. 2011-től nyitotta meg kapuit a magyar munkavállalók előtt a német és az osztrák munkaerőpiac, amely elsősorban a szakképzett munkaerő számára nyújtott vonzó lehetőséget, leginkább fiatalok és középkorúak nagy létszámban történő kiáramlását segítve elő. A tartósan külföldön élők, kitelepülők nem elhanyagolható mértékben strukturálták át a hazai munkaerő-kínálatot, mind korösszetétel, mind pedig képzettség szempontjából. A külföldi munkavállalás terjedése – a munkaerő kínálati és keresleti oldalának képzettségi szempontú illeszkedési problémái mellett – szerepet játszott a munkaerőhiány kialakulásában, ami 2016-ra a nemzetgazdaság bizonyos ágaiban már jelentős méreteket öltött (Hárs–Simon, 2017). A külföldi munkavégzés azok számára is vonzó alternatívát kínál, akik tartósan nem szeretnének külföldön letelepedni, de átmenetileg vállalják az elköltözést egy jobb munkáért vagy – ahogyan a többség (68%) teszi – ingázóként magyarországi lakóhelyükről járnak a szomszédos országokba dolgozni. A 2016-os mikrocenzus idején ez 107 ezer munkavállalót érintett.

A keresleti oldal vizsgálatánál először is a válság negatív foglalkoztatási hatásainak enyhítésére felfuttatott közfoglalkoztatási programokat kell megemlítenünk, amelyek 100–200 ezer fővel duzzasztották a foglalkoztatottak számát. A résztvevők elsősorban az alacsony iskolai végzettségűek köréből kerültek ki, sok esetben olyan csoportokból, amelyek piaci elhelyezkedési esélyei nagyon alacsonyak.

A foglalkoztatottak ágazati szerkezetének alakulásában érzékelhető a járműgyártásban történt nagyberuházások létszám- és aránynövelő hatása, de a gépgyártásban is figyelemre méltó növekedést tapasztalhatunk. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás a külföldi munkahelyek elszívó hatása miatt kialakuló munkaerőhiány ellenére is jelentős növekedést produkált. Az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek ágazatának erősödésében nagy szerepe van a Magyarországot igen kedvelő és ezért ide települő üzleti-szolgáltató központoknak (shared service center), amelyek a magasan képzett munkaerőt szívják fel. A legjelentősebb létszámnövekedés mégis a közigazgatásban valósult meg, amely csak részben magyarázható azzal, hogy a közfoglalkoztatottak jellemzően ebbe az ágazatba sorolódnak. Ezzel szemben a kereskedelemben dolgozók aránya csökkent.

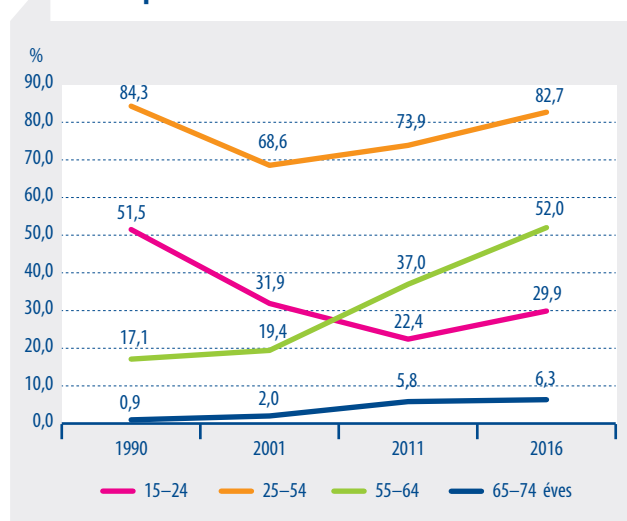
E folyamatok hatására a népesség gazdasági aktivitás szerinti megoszlása lényegesen átalakult. A rendszerváltás utáni években a foglalkoztatottak aránya a teljes népességen belül jelentősen visszaesett, s 2001-ben mindössze 36,2%-ot tett ki. Ez az arány 2011-re némileg növekedett, és a munkanélküliség emelkedésével együtt jelentősen csökkent az inaktív népesség aránya. 2016-ra az aktivitás tovább növekedett, és összetétele is kedvezően alakult, ekkor a népességen belül már 45,9%-ot tett ki a foglalkoztatottak aránya, miközben mind a munkanélküliek, mind pedig a különböző inaktív csoportokhoz tartozók aránya jelentősen mérséklődött.³

1.1. ábra A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint

A foglalkoztatási ráta korcsoportonkénti alakulása jól érzékelteti, hogy az egyes korcsoportokhoz tartozókat milyen mértékben érintette a foglalkoztatás növekedése. A nyugdíjkorhatár emelkedése az idősebb, míg az oktatási expanzió, illetve annak lecsengése a fiatalabb korcsoportok esetében meghatározó a munkaerőpiaci részvétel szempontjából.

1.2. ábra A foglalkoztatási ráta alakulása korcsoportonként

A fenti tényezők nemcsak a létszám alakulásában, de a foglalkoztatás körülményeinek változásában is szerepet játszottak. A közfoglalkoztatás növekedése együtt járt a prekárius jellegű foglalkoztatási formák, körülmények térnyerésével, jelentősen nőtt például a határozott idejű munkaszerződéssel dolgozók száma és aránya. Ugyanakkor az önálló, független egzisztencia megteremtésének alapját jelentő vállalkozásokban tulajdonosként dolgozók aránya csökkent a foglalkoztatottak körében.

Vajon a fent vázolt folyamatok milyen változásokat eredményeztek a foglalkozási rétegstruktúrában? Folytatódott-e a korábban tapasztalt polarizációs folyamat? Mely csoportok erősödtek, illetve gyengültek? Miként jellemezhetők továbbá az egyes rétegek foglalkoztatási jellemzői? Vajon a szubjektív helyzetértékelésük összhangban van-e a munkaerőpiaci réteghelyzetükkel? Meghatározhatók-e karakteres különbségek a rétegek között a fenti szempontok alapján? Elemzésünkben ezekre a kérdésekre keressük a választ.

³ A népesség gazdasági aktivitás szerinti jellemzőiről lásd részletesebben a mikrocenzus kiadványsorozat ötödik kötetét: http://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_5_gazdasagi_aktivitas.

Az elemzés során felhasznált rétegmodellek

A társadalom rétegződésének vizsgálatához több foglalkozási rétegséma áll rendelkezésre.⁴ A foglalkozási szerkezetet a 2011-es népszámlálás alapján vizsgáló előző munkánkban (Huszár, 2015) ezek közül háromra – a Ferge Zsuzsa által létrehozott munkajelleg-csoportosításra, a Bukodi Erzsébet, illetve kollégái által kialakított társadalmi-foglalkozási rétegsémára, valamint az elmúlt évek vitái nyomán létrejött normatív-funkcionalista osztálymodellre – támaszkodtunk.⁵ A jelenlegi elemzés – kisebb változtatásokkal – szintén e három rétegsémán alapul. E rétegsémákban közös, hogy mindegyikük foglalkozási, illetve munkaerőpiaci jellemzők alapján igyekszik megragadni az egyének társadalmi helyzetét, elméleti kiindulópontjuk, illetve felépítésük azonban több ponton jelentősen eltér egymástól.

A társadalmi struktúra, illetve rétegződés magyarországi vizsgálatának legfontosabb, máig használt osztályozása Ferge Zsuzsa 1960-as években kialakított munkajelleg-csoportosításán alapul (Ferge, 1969). A séma az 1970-es évektől a statisztikai adatközlésekben is megjelent, és a szociológia vizsgálatoknak is meghatározó elemévé vált (lásd Róbert, 1997). Ferge Zsuzsa munkajelleg-csoportjai képezték többek között Andorka Rudolf mobilitásvizsgálatainak is az alapját (Andorka, 1982).

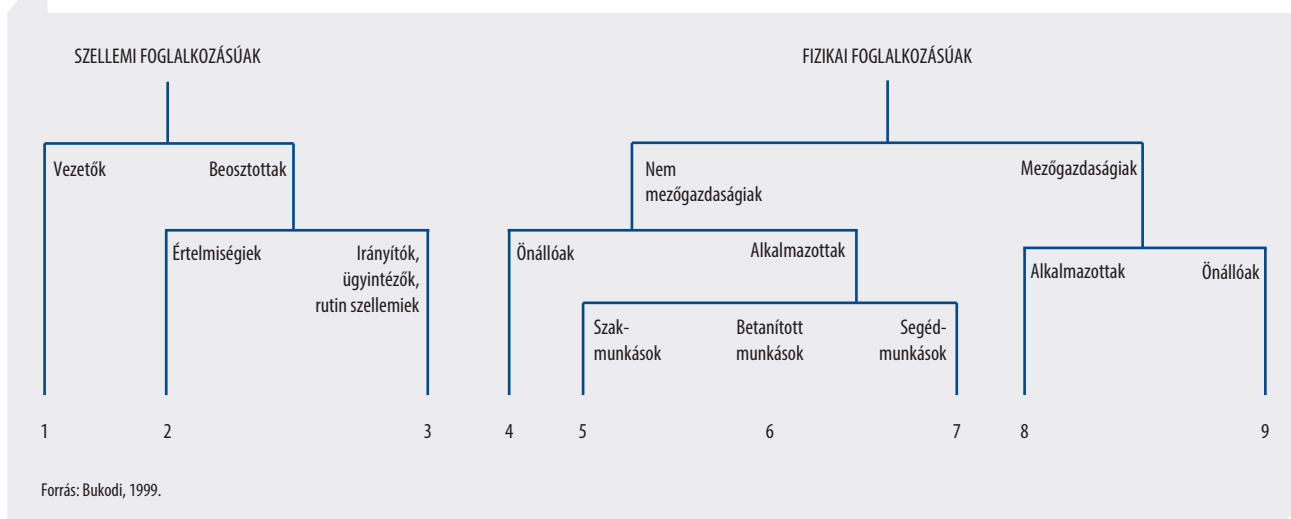
Ferge Zsuzsa a munkaerőpiac által létrehozott különböző pozíciókat több dimenzió – például szellemi vagy fizikai munkáról van-e szó, a hatalom vagy

a vezetés dimenziója, a munka alkotó vagy rutinos jellege –, s e dimenziók összekapcsolása révén jutott el a rétegséma kialakításához. Eszerint azok kerülnek ugyanazon rétegbe, akik e dimenziók mentén hasonló helyet foglalnak el a társadalmi munkamegosztásban. A munkajelleg-csoportosítás az elmúlt évtizedekben több változáson esett át. Munkánkban a 2011-es népszámlálás elemzése során használt csoportosítást vesszük alapul, ennek felépítését az 1.3. ábra mutatja.

A következő rétegsémát, amelyre az alábbiakban támaszkodunk, a 2001-es népszámlálás adatainak feldolgozása során dolgozták ki Bukodi Erzsébet, illetve kollégái (Bukodi–Záhonyi, 2004; Bukodi–Altörjai–Tallér, 2005). E séma a hazai hagyományok mellett erősen követi a John Goldthorpe, Robert Erikson és Lucien Portocarero munkája nyomán létrejött EGP-séma, illetve a *European Socio-economic Classification* (ESeC) elméleti felépítését (Goldthorpe, 2007; Rose–Harrison, 2010).

Az EGP-hez hasonlóan a társadalmi-foglalkozási rétegsémának is a munkaadók, önfoglalkoztatók, valamint az alkalmazottak csoportjának elhatárolása képezi a kiindulópontját. Ezt a hármas felosztást anynyiban egészítik ki, hogy az ESeC-ből ismert megoldáshoz hasonlóan kialakítják a munkaerőpiacról kiszakadók csoportját, akik vagy akaratuk ellenére kirekesztődnek a munkaerőpiacról, vagy egyáltalán nem is jelennek, jelentek meg azon.

1.3. ábra A munkajelleg-csoportosítás elméleti felépítése

⁴ Lásd ezekről többek között Róbert, 1997, 2009; Huszár, 2013 a–c.

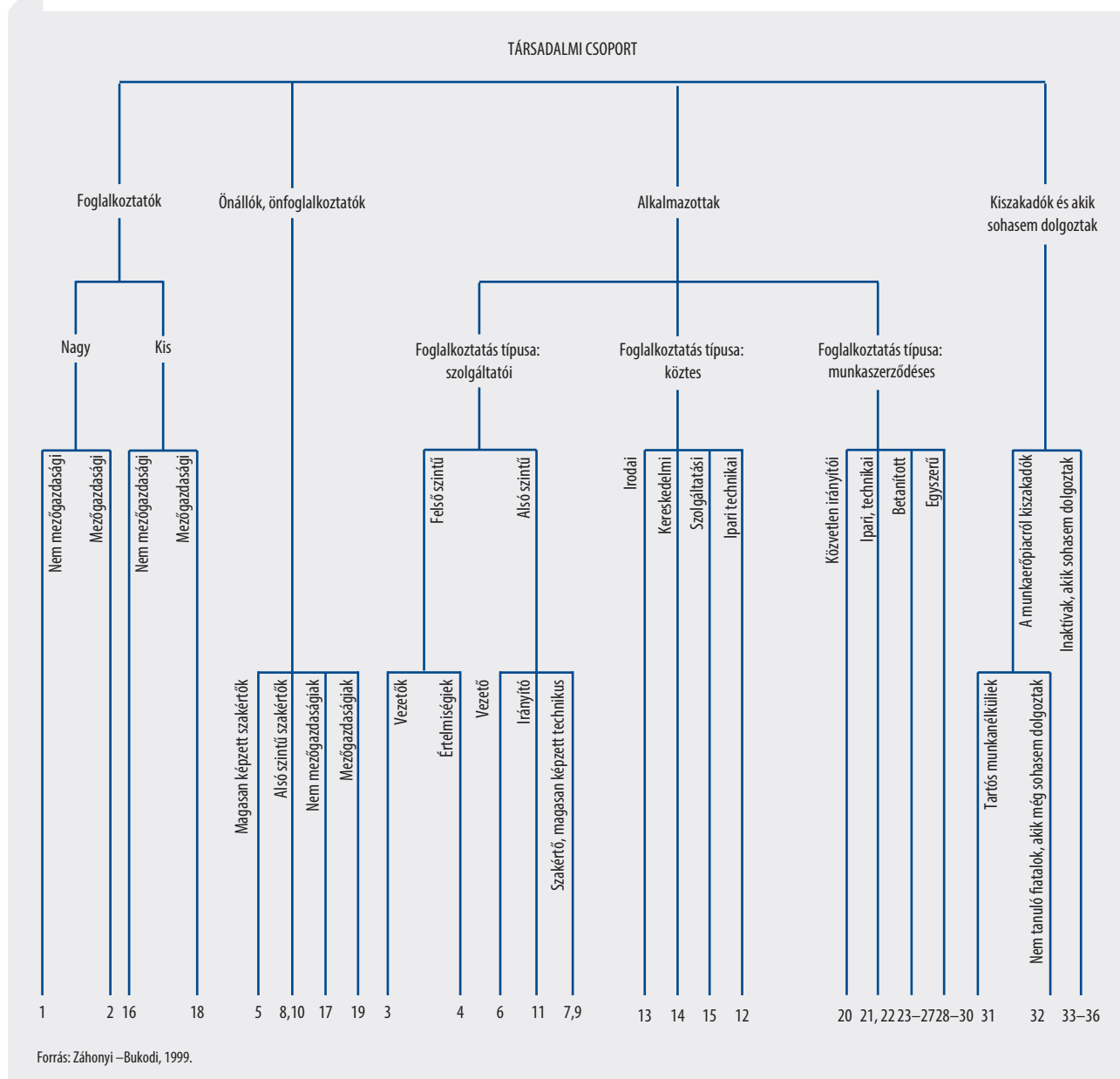
⁵ A különböző rétegsémák elméleti hátteréről, illetve operacionalizálásuk módjáról részletes leírás olvasható az idézett kötetben.

Az egyes csoportokat Bukodiék különböző, a csoport szempontjából releváns ismérvek mentén tovább bontják (a séma logikai felépítéséhez lásd az 1.4. ábrát). Ezek közül a legfontosabb, hogy az alkalmazotti szerződés jellege alapján különbséget tesznek a szolgáltatói és a „munkás” pozíciók között, illetve bevezetnek egy köztes kategóriát is. E megkülönböztetés szintén az EGP-séma, illetve az ESeC egyik alapvető rendezőelvét követi, s aszerint igyekeznek elkülöníteni az egyes csoportokat, hogy munkájuk mennyire önálló, mennyire kreatív, s általában mennyiben képesek önállóan meghatározni munkavégzésük tartalmát,

illetve körülményeit. Az alkategóriák kialakításakor Bukodiék figyelembe veszik többek között a munkavégzéshez szükséges tudásmennyiséget, hogy vezetői pozíció társul-e a foglalkozáshoz, illetve e helyütt is támaszkodnak ágazati megkülönböztetésekre. A munkaerőpiacról kiszakadók, illetve távollévők csoportja magukba foglalja a tartós munkanélkülieket, illetve azokat a nem tanuló fiatalokat, akik még sohasem dolgoztak.

Bukodiék a felhasznált ismérvek segítségével egy meglehetősen részletes sémát állítottak elő, amely különböző szinteken aggregálható. A legösszevontabb

1.4. ábra A társadalmi-foglalkozási rétegséma elméleti felépítése

változat hét réteget különít el, míg a legrészletesebb verzió 36 csoportot tartalmaz, amely különösen részletes elemzéseket tesz lehetővé.⁶

Az elemzés során felhasznált harmadik foglalkozási séma a 2011-es népszámlálás adatainak feldolgozása során jött létre (lásd Huszár, 2015). Ez kevésbé empirikus tartalmát, sokkal inkább elméleti felépítését tekintve különbözik a foglalkozási osztályszerkezet rivális modelljeitől.

A foglalkozási osztályszerkezet normatív-funkcionalista modellje abból indul ki, hogy a kapitalista gazdaság nem ábrázolható normamentes cselekvési szféraként, hanem a társadalmi normákba beágyazottan működik (lásd Huszár, 2013c). A társadalom osztályszerkezetét pedig az egyenlőség, illetve egyenlőtlenség intézményes normáinak tükrében igyekszik ábrázolni. A séma ennek megfelelően az egyéni szükségletek kielégítésének jogilag elismert fő formáit különíti el egymástól horizontális módon, valamint az ilyen módon elkülönített csoportokon belüli vertikális egyenlőtlenségeket igyekszik megragadni az alapján, hogy a polgári-kapitalista társadalmakban az egyenlőtlenségek mely formái találhatnának igazolásra.

Míg a jelenlegi elemzésben a munkajelleg-csoportosítást, illetve a társadalmi-foglalkozási rétegsémát változatlanul a 2011-es népszámlálás adatainak feldolgozása során használt formában alkalmazzuk, addig a normatív-funkcionalista modellt az elmúlt években lezajlott változások miatt két ponton módosítottuk.

Az első módosítás a rokkantsági ellátások átalakításával kapcsolatos. Az egészségi állapothoz kapcsolódó szociális ellátások rendszere a vizsgált időszakban jelentős mértékben átalakult.⁷ E változások középpontjában a korábbi rokkantnyugdíjas státus megszűnése áll, amit új ellátási formák, valamint új komplex minősítési eljárások váltottak fel. E változások nyomán a korábban az öregségi nyugdíjkorhatárt betöltők öregségi nyugdíjként, a fiatalabbak pedig rokkantsági ellátás, rehabilitációs ellátás, valamint rehabilitációs járadék formájában juthattak egészségügyi állapotuk alapján szociális juttatásokhoz. Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság adatai alapján – e változások következtében – míg 2011. január 1-jén 936 977 fő részesült rokkantsági nyugdíjban, illetve egyéb, az egészségi állapot alapján megállapított járadékban (egészségkárosodási, rehabilitációs, átmeneti vagy rendszeres szociális járadékkal), addig 2012. január

1.5. ábra A normatív-funkcionalista osztálymodell elméleti felépítése

A. Vállalkozók	B. Alkalmazottak	C. Munka- nélküliek	D. Öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjasok	E. Rokkantsági ellátásban részesülők	X. Egyéb inaktívak	Y. Gyermekek, illetve tanulók
A1. Nagyvállalkozók	B1. Vezetők, menedzserek					
A2. Közepes vállalkozók	B2. Szakértők, értelmiségiek					
A3. Kisvállalkozók	B3. Egyéb szellemi munkát végzők					
	B4. Szakmunkások					
	B5. Betanított munkások					
	B6. Segédmunkások					
	K. Közmunkások					

⁶ A társadalmi-foglalkozási rétegséma különböző aggregáltsági szintjeihez lásd: Bukodi-Záhonyi, 2004. p. 18.; Huszár, 2015. p. 19.

⁷ Lásd ezzel kapcsolatban a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvényt, valamint a 7/2012. (II. 14.) NEFMI rendeletet a komplex minősítésre vonatkozó részletes szabályokról.

1-jén 868 308 fő részesült korbetöltött öregségi nyugdíjasként vagy az egészséghez kapcsolódó ellátásban, illetve járadék formájában valamilyen az egészségi állapottal összefüggő juttatásban. E változások névleges módosulásként jelennek meg a sémában, amennyiben a korábbi *rokkantnyugdíjasok*, illetve a jelenlegi *rokkantsági ellátásban részesülők* egyaránt egészségi állapotuk alapján jogosultak bizonyos támogatásra. Az ellátási rendszer átalakulása nyomán komolyan változott a jogosultak köre és a változások minden bizonnyal az életkörülményeiket, illetve réteghelyzetüket sem hagyta érintetlenül.

A normatív-funkcionalista modellben történt második módosítás a közfoglalkoztatási rendszer 2011-es átalakításával kapcsolatos.⁸ Az elmúlt években a közfoglalkoztatási rendszer kiegészítő foglalkoztatáspolitikai eszközökből a társadalom-, illetve szociálpolitikát meghatározó legfontosabb tényezők egyikévé vált. 2011-ben még alig 70 000 közfoglalkoztatott

volt Magyarországon, a következő években azonban meredeken emelkedett a számuk, és 2016-ban csaknem elérte a 200 000 főt. A létszámbeli változások mellett a közfoglalkoztatotti státus is jelentősen átalakult, amelyet speciális, a munka törvénykönyvétől eltérő előírások szabályoznak. A normatív-funkcionalista modell e változásokat követi, amikor a közfoglalkoztatottakat önálló kategóriaként különbözteti meg.

Az elemzés során tehát a korábban használt foglalkozási sémákra támaszkodunk, a normatív-funkcionalista modell esetében kisebb módosítással. E sémák mindegyike értelmezhető és alkalmazható egyéni, illetve háztartási szinten is, de jelen vizsgálatban minden esetben egyéni szinten használjuk őket. Valamennyi vizsgálati szempontnál a társadalmi-foglalkozási rétegséma jelenti a kiindulópontot, a másik két rétegződési modell segítségével mélyebb összefüggésekre, esetleg eltérő tendenciákra mutathatunk rá.

⁸ Lásd ehhez a 2011. évi CVI. törvényt a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról.

2. A rétegszerkezet változása

A demográfiai csere vagy a gazdasági környezet rövid távú alakulásának hatása leginkább a népesség gazdasági aktivitási összetételét, valamint a foglalkoztatottak körét vizsgálva érhető tetten. Az aktuális gazdasági folyamatok és szakpolitikai intézkedések foglalkozási szerkezeten tükröződő lenyomata viszont hosszú távra határozza meg a társadalom foglalkozási rétegződésének alakulását. A munkanélküliek, a nyugdíjasok vagy az eltartottak rétegszerkezete is olyan eltéréseket és jellegzetességeket mutat, amik életmódbeli, életminőségbeli eltérésekről árulkodnak. Ezekre tekintettel az egyes aktivitási csoportok rétegstruktúráját, illetve ezek változásait külön tárgyaljuk.

2.1. A foglalkoztatottak rétegződése

A foglalkoztatottak számának emelkedésével párhuzamosan a rétegszerkezetben is számottevő változások történtek a 2011-es népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus között eltelt időszakban. A korábbi vizsgálatok szerint a magyar foglalkozási szerkezet nemzetközi összehasonlításban lefele eltolódott, vagyis az európai centrumországokhoz képest a magyar foglalkozási szerkezetben nagyobb az alacsonyabb presztízsű, illetve kedvezőtlenebb jövedelmet, valamint munkakörülményeket biztosító állások aránya, miközben jóval kisebb súllyal vannak jelen a foglalkozási szerkezet felső szegmenséhez sorolható vezetői, illetve értelmiségi foglalkozások (Huszár, 2013a; Kolosi-Pósch, 2014; Kolosi, 2016). A magyar társadalom e strukturális torzulásaihoz (Kolosi, 2016) ráadásul kedvezőtlen, polarizációs trendek társultak, amelyek szerint az elmúlt évtize-

dekben a foglalkozási szerkezetnek elsősorban a felső, illetve az alsó része tudott bővülni, miközben csökkent a középső szegmenshez sorolható foglalkozások aránya (Bukodi, 2006; Huszár, 2015). A legutóbbi változások részben felülírják, részben megerősítik e tendenciát.

A foglalkoztatottak számának és arányának nagymértékű növekedése a rétegszerkezet egészére kiterjedt. Az abszolút számokat tekintve a foglalkozási hierarchia mindegyik szintjén bővülés tapasztalható a 2011. évi népszámlálás során mérthez képest. A növekedés mértéke azonban az egyes foglalkozási pozíciók esetében eltérő, ami a rétegszerkezet változását eredményezte.

A különböző rétegsémák nem egységes módon jellemzik a struktúra tetejét, közepét, illetve alját, de a foglalkozási hierarchia felső szegmense összességében mindegyik modell szerint nagyobb mértékben bővült. A társadalmi-foglalkozási rétegsémát alapul véve a felső és a középszintű vezetők aránya nem változott a vizsgált öt évben, részesedésük nem érte el a 3%-ot. A rétegen belül az alkalmazottként dolgozók száma és aránya kismértékben növekedett, a nagyvállalkozók, munkáltatók csoportjai lényegében nem változtak. Bővült viszont a magasan képzett értelmiségiek és beosztott hivatalnokok rétege, 2011-hez képest 1 százalékpontos növekedéssel 8% fölé emelkedett a részarányuk. A növekedést az alkalmazottként dolgozók körében történt változás eredményezte, a szabadfoglalkozású értelmiségiek száma csak kismértékben növekedett, arányuk lényegében nem változott. Az alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek rétege még erőteljesebben növekedett, közel 2 százalékpontos növekedéssel 19%-ot

2.1.1. tábla **A foglalkoztatottak megoszlása különböző rétegződési modellek szerint**

	(%)		
Társadalmi réteg	2001	2011	2016
Társadalmi-foglalkozási rétegséma			
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	3,4	2,7	2,8
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	5,3	7,1	8,1
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikai, irányítói foglalkozásúak	15,6	16,9	18,7
4. Egyéb technikai, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	23,1	25,4	23,0
5. Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók	10,8	8,2	7,2
6. Mezőgazdasági kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók	1,9	1,6	1,6
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	12,1	9,7	10,2
8. Betanított munkát végzők	21,1	19,1	18,9
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	6,7	9,3	9,7
Összesen	100,0	100,0	100,0
Munkajelleg-csoportosítás			
1. Vezetők	4,8	5,1	5,0
2. Értelmiségiek	13,1	15,9	18,1
3. Egyéb szellemiek	21,0	19,8	18,7
4. Önálló iparosok, kereskedők	8,3	6,2	5,4
5. Szakmunkások	29,3	27,6	26,6
6. Betanított munkások	13,1	12,7	12,4
7. Segéd munkások	6,5	7,9	8,7
8. Mezőgazdasági fizikai munkások	1,9	3,2	3,5
9. Mezőgazdasági önállók	1,9	1,6	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0
Normatív-funkcionalista modell			
A1. Vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal	0,9	0,5	0,6
A2. Vállalkozó 1–9 alkalmazottal	3,4	3,6	3,8
A3. Vállalkozó alkalmazott nélkül	11,4	8,7	7,2
B1. Vezetők, menedzserek	3,9	3,9	4,0
B2. Szakértők, értelmiségiek	11,3	13,7	15,6
B3. Egyéb szellemiek	18,3	18,3	17,2
B4. Szakmunkások	29,5	27,8	26,5
B5. Betanított munkások	14,6	14,3	13,9
B6. Segéd munkások	6,7	9,3	6,9
K. Közmunkások	–	–	4,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

képviselt 2016-ban a foglalkoztatottak körében. A növekedést szinte kizárólag az alsó szintű vezetők létszámának megduplázódása okozta, a többi alcsoportban nem történt releváns változás.

A rétegstruktúra középső része szűkült a 2011. évi népszámláláshoz képest. A legnagyobb létszámú, tevékenységét illetően igen heterogén összetételű *egyéb*

technikusi, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak rétege arányát tekintve nagy veszteséget szenvedett el, 25-ről 23%-ra csökkent. Az egyes alrétegeket különböző módon érintették a megfigyelt időszak változásai. Az egyéb technikai, valamint az irodai foglalkozásúak aránya alig változott. A szakképzett kereskedelmi foglalkozásúak a lét-

számnövekedés ellenére is veszítettek részesedésük-ből; figyelemre méltó továbbá, hogy 4,3%-uk külföldi telephelyen dolgozott, ami ebben a népes alrétegben 16 ezer főt jelent. A szolgáltatási foglalkozásúak száma és aránya viszont jelentősen csökkent, arányuk 2 százalékponttal 9%-ra esett vissza.

A tulajdonosi középosztály, vagyis a kisfoglalkoztatók és önálló vállalkozók csoportjainak részesedése összességében visszaesett. A csökkenés nem érintette a mezőgazdasági vállalkozásokat, a másokat foglalkoztató nem mezőgazdasági vállalkozók körében némi növekedés volt érzékelhető. A csökkenés inkább a kevésbé stabil, bizonytalanabb helyzetű egyéni vállalkozókat jellemezte, részesedésük összességében 9% alatti.

A válságban a legnagyobb veszteséget elszenvedő csoport – szakképzett ipari munkások – összességében kicsit erősödött öt év alatt, különösen a közvetlen termelésirányítók alrétege bővült. A növekedéshez jelentős mértékben járult hozzá a külföldi munkavégzés, a külföldi telephelyen foglalkoztatottak aránya a rétegen belül 5,4% volt. A külföldi munkavégzés az egyéb szakképzett ipari foglalkozásúakra (pl. fémmegmunkálók és építőipari szakemberek) volt leginkább jellemző, 6,1%-uk az országhatáron túl dolgozott. A betanított munkások aránya a mezőgazdasági foglalkozásúak kivételével minden alrétegben stagnált vagy némileg csökkent. A külföldi munkavállalás ebben a csoportban is népszerű, különösen a betanított ipari foglalkozásúak, valamint a gépkezelők és összeszerelők között. Míg a szakképzett és betanított munkások köre 2001-hez képest jelentősen csökkent, addig a szakképzetlen munkát végzők csoportja tovább bővült, még a 2011-es szinthez képest is. 2016-ban a foglalkoztatottnak már 9,7%-a tartozott ide, közülük 3,1% külföldön vállalt munkát.

A társadalmi-foglalkozási rétegsémához hasonlóan a munkajelleg-csoportosítás, illetve a normatív-funkcionalista modell szerint is tovább folytatódott a társadalomszerkezet polarizálódása 2011 és 2016 között, e sémák alapján azonban a változások további sajátosságaira is rá lehet mutatni.

Mindegyik megközelítés szerint csökkent az önálló vállalkozók aránya a foglalkozási szerkezeten belül, a vállalkozás tevékenységi köre, illetve mérete alapján azonban eltérő trendek azonosíthatóak. A változások a legkevésbé érintették a mezőgazdasági vállalkozókat, a csökkenés a nem mezőgazdasági vállalkozók arányának a visszaeséséből fakad. Lényeges továbbá, hogy a nagyobb, 10 vagy több alkalma-

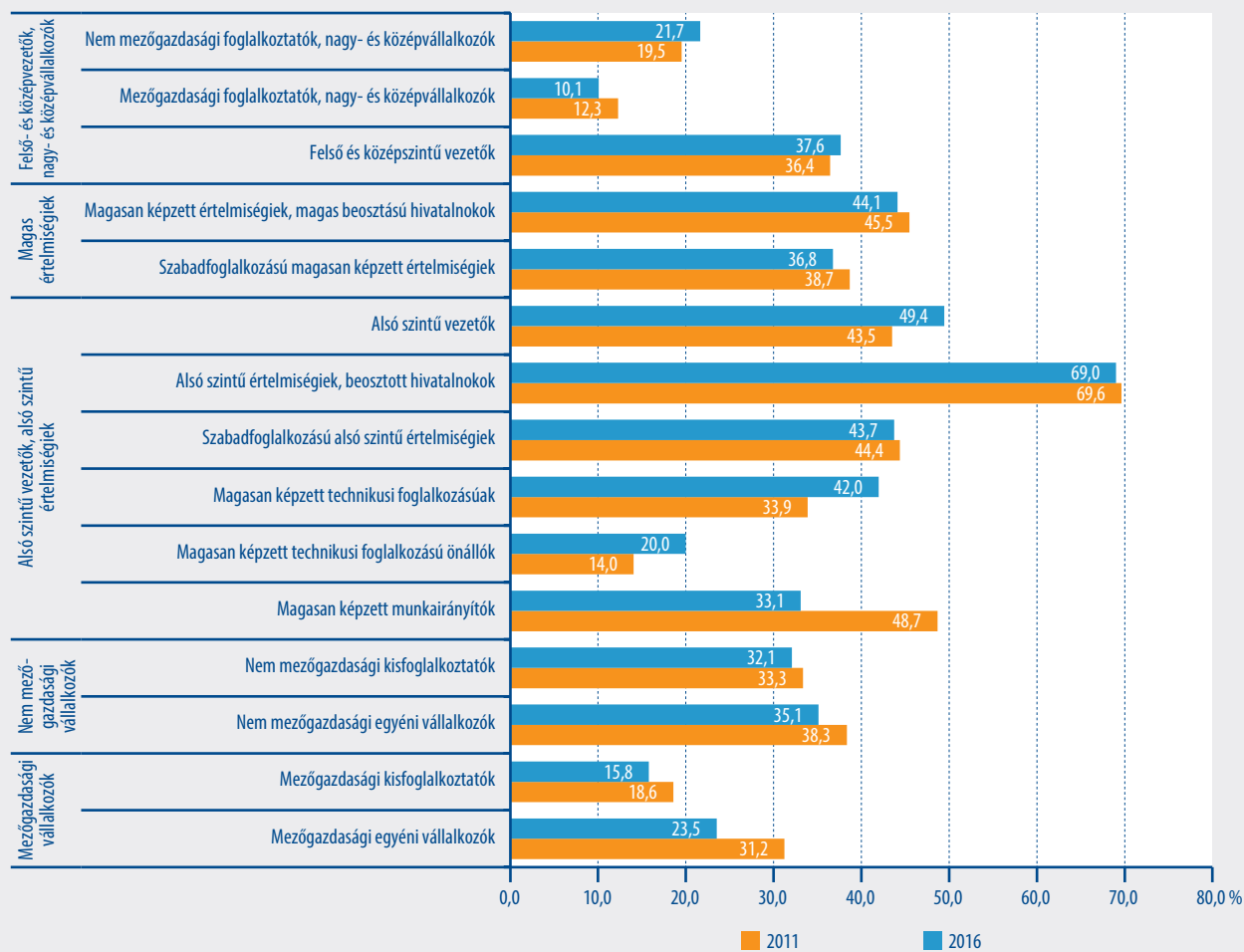
zattal rendelkező vállalkozók, illetve az 1–9 alkalmazottal működő kisfoglalkoztatók aránya a vizsgált időszakban alapvetően nem változott, illetve inkább növekedett. A vállalkozók arányának a csökkenése – ahogy a 2000-es években, úgy – 2011 után is elsősorban az egyéni vállalkozók arányának mérséklődésére vezethető vissza.

A munkajelleg-csoportosítás, illetve a normatív-funkcionalista modell részletesebben tagolja a foglalkozási szerkezet alját. Ezek szerint, ahogy 2001 és 2011 között, úgy az utóbbi években is folytatódott az a trend, hogy a különböző szintű szakképzettséget feltételező pozíciók aránya csökkent, miközben a képzettséget nem igénylőké nőtt. 2011-hez képest mindkét séma szerint tovább csökkent a szakmunkások, illetve a betanított munkások aránya, miközben a munkajelleg-csoportosítás szerint növekedett a segédmunkások, illetve a mezőgazdasági fizikai munkát végzők súlya a foglalkozási szerkezetben. A sajátos munkaerőpiaci helyzetük okán a normatív-funkcionalista modellben önálló rétegeként megjelenő közfoglalkoztatottak száma 2011-hez képest jelentősen növekedett, 2016-ban a foglalkoztatottak 4,3%-a dolgozott közmunkásként.

A foglalkozási szerkezet nemek, illetve korcsoportok szerint rendkívül tagolt. Jellegzetes férfi, illetve női rétegek azonosíthatók, amelyek a nemek közötti egyenlőtlenségek tartós fennmaradására utalnak. Egyes rétegek fiatalabbak, ami részben a munkaerőpiaci karrier időhöz kötöttségére, részben a csoport méretének jövőbeli növekedésére utalhat, míg más rétegek, amelyek nagyobb munkatapasztalatot igényelnek, illetve kisebb utánpótlás érkezik a fiatalabb munkavállalóktól, idősebbek.

A foglalkozási szerkezet felső szegmensében, vagyis a magasabb presztízsű foglalkozási csoportokban a férfiak vannak többségben. A hierarchia tetején található felső, illetve középszintű vezetőknél és a különböző vállalkozói rétegeknél masszív férfitolblet a jellemző, és ebben nem történt változás az elmúlt másfél évtizedben. Az alsó szintű vezetők és az alkalmazottként dolgozó magasan képzett értelmiségiek esetében már kiegyenlítettebb a nemi arány, míg a nők egyértelműen felülreprezentáltak az alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok között. Az alkalmazottakat is foglalkoztató kisvállalkozók körében nem nőtt a nők részesedése, az egyéni vállalkozók között viszont érzékelhető a változás. A nem mezőgazdasági

2.1.1. ábra **A nők aránya a magasan képzett, valamint a vállalkozói rétegek alrétegeiben a foglalkoztatottak körében**

tevékenységet végző önállók csoportjában 2001 óta 7, a mezőgazdasági egyéni vállalkozók körében 8 százalékponttal nőtt a részesedésük. A rétegszerkezet alsó felében a tevékenységek jellegéből adódóan jelentős nőtöbbség jellemzi az irodai, szolgáltatási és kereskedelmi foglalkozásúakat, míg a képzett ipari foglalkozásúaknál a férfiak vannak túlnyomó többségben. Az egyszerű, szakképzetlen munkát végzők csoportjában a korábbi időszakhoz hasonlóan a nők vannak többségben.

A foglalkoztatottak korcsoportok szerinti megoszlása eltérő mechanizmusok működésére utal a különböző rétegek esetében. Elsősorban a felső és középvezetők csoportjánál érvényesül az, hogy a magasabb presztízsű foglalkozási pozíciók eléréséhez több időre van szükség. Ennek megfelelően e csoport tagjai jellemzően idősebbek. A foglalkozási szerkezet lényegi változása a szolgáltatói szektor bővülése, valamint az,

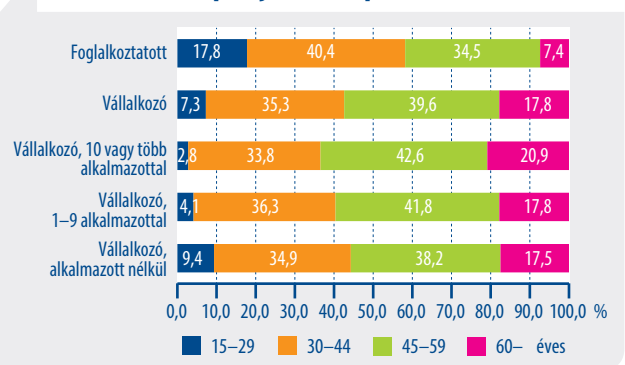
hogy az egyéb technikai, irodai, kereskedelmi, illetve szolgáltatási csoportba tartozók körében a fiatalabb korcsoportok előfordulása jóval gyakoribb. Szintén a foglalkozási szerkezet változását, valamint a nemek közötti egyenlőtlenségek átalakulását jelzi, hogy az egyszerű, szakképzetlen munkát végző férfiak és nők kor szerkezete alapvetően eltér egymástól. A nőknél a szakképzetlenek aránya felülreprezentált az idősebb korosztályokban, a fiatalabb korcsoportokban rendre kisebb súllyal vannak jelen. A férfiaknál inkább fordított tendencia azonosítható, a legfiatalabbak, vagyis a 15–29 évesek körében a legmagasabb a szakképzetlen munkások aránya. Az egyszerű munkát végzők aránya összességében jelentősen bővült a 2000-es évek eleje óta, ami mindenekelőtt a szakképzetlen férfiak beáramlásának köszönhető. A csoporton belül változatlanul nagyobb a nők aránya, de ha ezek a tendenciák folytatódnak, ez a közeljövőben megváltozhat.

2.1.2. tábla **A foglalkoztatottak társadalmi rétegek, nemek, illetve korcsoportok szerint a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016**

Társadalmi réteg	Korcsoport, éves				Összesen
	15–29	30–44	45–59	60–	
Férfi					
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	0,9	3,6	4,2	5,7	3,5
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	7,0	9,0	6,8	12,0	8,2
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	16,0	18,8	13,1	13,5	16,0
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	20,0	14,6	8,8	5,8	13,0
5. Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatott, önálló vállalkozók	3,0	7,5	10,6	16,0	8,4
6. Mezőgazdasági kisfoglalkoztatott, önálló vállalkozók	1,0	1,6	2,5	4,3	2,0
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	16,8	16,3	19,5	15,7	17,4
8. Betanított munkát végzők	23,2	20,7	25,5	19,7	22,6
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	12,0	7,9	9,0	7,3	9,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nő					
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	0,6	1,9	2,5	2,9	1,9
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	8,0	9,0	6,2	12,2	8,0
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	20,0	23,8	21,8	16,9	22,0
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	43,8	35,8	31,4	22,8	34,7
5. Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatott, önálló vállalkozók	2,8	5,1	6,3	14,8	5,8
6. Mezőgazdasági kisfoglalkoztatott, önálló vállalkozók	0,3	0,7	1,3	2,6	1,0
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	1,3	1,8	2,0	1,7	1,8
8. Betanított munkát végzők	15,2	13,3	15,7	11,4	14,4
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	8,0	8,6	12,9	14,8	10,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A vállalkozók speciális csoportot képeznek a foglalkozási szerkezetben. A csoport mérete jelentősen csökkent a 2000-es évek óta, nem-, illetve korszerkezete azonban kevésbé változott. A vállalkozók meghatározó többsége férfi, s jellemzően idősebbek az alkalmazottként dolgozó foglalkoztatottnál. Ezek az összefüggések még erőteljesebben érvényesülnek, ha a vállalkozókat a vállalkozás mérete alapján tagoljuk. A nagyobb, alkalmazottal rendelkező vállalkozók több mint 60%-a 45 éves vagy idősebb, a fiatal, 15–29 éves korosztály csupán az alkalmazott nélküli vállalkozók körében van jelen számottevő, mintegy 10%-os arányban.

2.1.2. ábra **A foglalkoztatottak, illetve a vállalkozók különböző csoportjai korcsoportok szerint, 2016**

2.2. A nem foglalkoztatottak rétegződése

A foglalkozási rétegmodellek alapesetben az aktuális munkaerőpiaci, illetve foglalkozási helyzet alapján sorolják különböző rétegekbe a társadalom tagjait, a nem foglalkoztatottak esetében viszont az inaktívvá, illetve munkanélkülivé válás előtti utolsó foglalkozási pozíciót veszik figyelembe (ha volt ilyen).⁹ A különböző nem foglalkoztatott csoportok társadalmi helyzete alapvetően különbözik egymástól. A munkanélküliek munkaerőpiaci szempontból aktívak, és státusuk alapvető eleme, hogy munkát keresnek, szándékuk-

ban áll bekapcsolódni, illetve visszatérni a munkaerőpiacra. A munkanélküliek számára rendelkezésre álló társadalmi juttatások is erre ösztönzik őket. Az öregségi nyugdíjasok, illetve rokkantsági ellátásban részesülők ezzel szemben koruk, illetve egészségi állapotuk alapján jogosultak olyan társadalmi juttatásokra, amelyek különböző színvonalon ugyan, de lehetővé teszik, hogy többé-kevésbé tartósan távol maradjanak a munkaerőpiactól. Az e csoportokhoz tartozóknak a munkaerőpiaci karrierje tehát a legtöbb esetben befejeződött. Ezek a különbségek az egyes csoportok rétegszerkezetén is megmutatkoznak.

2.2.1. tábla **A különböző nem foglalkoztatott csoportok társadalmi rétegek, illetve nemek szerint a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016**

Társadalmi réteg ^{a)}	Munkanélküli	Saját, illetve hozzátartozói jogú öregségi nyugdíjas, járadékos	Rokkantsági ellátásban részesülő	Egyéb inaktív kereső
(%)				
Férfi				
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	0,5	0,9	0,1	0,1
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	1,2	7,4	1,3	1,7
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	3,9	16,5	4,1	4,1
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	6,2	9,8	7,4	5,7
5. Nem mezőgazdasági kifizoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	1,1	8,5	6,4	5,0
6. Mezőgazdasági kifizoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	0,1	2,4	1,7	0,9
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	8,9	20,5	20,5	11,6
8. Betanított munkát végzők	11,7	25,9	26,9	17,7
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	10,7	8,0	16,0	28,6
10. A munkaerőpiacról kiszakadók	55,8	0,0	4,1	9,9
11. Nem foglalkoztatottak, akik sohasem dolgoztak	–	0,1	11,4	14,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Nő				
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	0,2	0,3	0,0	0,1
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	1,1	3,6	1,2	5,3
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	4,4	15,0	7,2	14,2
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	15,5	30,1	24,6	30,3
5. Nem mezőgazdasági kifizoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	0,9	5,1	4,6	2,9
6. Mezőgazdasági kifizoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	0,1	2,0	1,0	0,2
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	0,7	3,1	3,9	1,7
8. Betanított munkát végzők	8,5	20,0	24,9	14,5
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	10,2	18,5	20,2	12,0
10. A munkaerőpiacról kiszakadók	58,4	0,0	2,9	11,0
11. Nem foglalkoztatottak, akik sohasem dolgoztak	–	2,1	9,6	7,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

^{a)} Az utolsó foglalkozási pozíció alapján.

⁹ E főszabálytól eltér a normatív-funkcionalista modell, amely a nem foglalkoztatottakat első szinten aktivitási státusuk szerint veszi figyelembe, s részben eltér a társadalmi-foglalkozási rétegséma is, amely megkülönbözteti a – tartós munkanélkülieket, illetve a nem dolgozó és nem tanuló fiatalokat magába foglaló – kiszakadók csoportját is.

2.2.2. tábla **A munkaerőpiacról kiszakadók különböző csoportjai nemek, illetve korcsoportok szerint, 2016**

Társadalmi réteg	Korcsoport, éves						Összesen
	15–19	20–24	25–29	30–44	45–59	60–	
Férfi							
A munkaerőpiacról kiszakadók	14,7	25,1	15,4	22,3	18,4	4,2	100,0
Ebből: tartós munkanélküliek	8,3	18,3	11,8	30,6	25,2	5,8	100,0
nem tanuló fiatalok, akik soha nem dolgoztak	31,7	43,3	25,0	–	–	–	100,0
Nő							
A munkaerőpiacról kiszakadók	15,8	30,1	20,5	16,8	13,9	3,0	100,0
Ebből: tartós munkanélküliek	7,3	17,3	11,7	31,7	26,3	5,6	100,0
nem tanuló fiatalok, akik soha nem dolgoztak	25,3	44,4	30,3	–	–	–	100,0

A munkanélküli férfiak és nők egyaránt több mint 50%-a a munkaerőpiacról kiszakadók rétegébe sorolható. Ez alapvetően elkülöníti a munkanélkülieket a foglalkoztatottaktól és a többi inaktív csoporttól is, ahol a munkaerőpiaci kirekesztődés egyáltalán nem értelmezhető vagy jóval kisebb arányban érinti a csoport tagjait. A munkanélküliek csoportjában emellett még azok a rétegek – elsősorban a szakképzetlen, illetve betanított munkát végzők vagy a nők esetében a kereskedelmi, illetve szolgáltatási foglalkozásúak – vannak nagyobb súllyal jelen, amelyek munkaerőpiaci helyzete bizonytalanabb.

Az öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjasok, valamint a rokkantsági ellátásban részesülők rétegszerkezetében a legszembetűnőbb a szakképzetlenség, illetve a betanított munkások különösen magas aránya a foglalkoztatottakhoz képest. Ez mindenképp magának a foglalkozás szerkezet-változásnak köszönhető, ami a generációk eltérő végzettségi és foglalkozási összetételéből, valamint a gazdasági környezet változásaiból adódik. A rokkantsági ellátásban részesülők további fontos jellemzője, hogy a csoport számottevő, mintegy 10%-ot kitevő hányada sohasem dolgozott.

2.2.3. tábla **Az eltartottak társadalmi rétegek, nemek, illetve korcsoportok szerint a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016**

Társadalmi réteg	14 éves és fiatalabb			15 éves és idősebb		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	4,3	4,0	4,2	4,2	4,1	4,2
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	8,4	8,3	8,4	7,8	7,8	7,8
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	16,4	16,5	16,4	16,0	15,8	15,9
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	13,7	13,9	13,8	14,5	15,2	14,8
5. Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók	8,2	7,9	8,1	10,0	9,5	9,8
6. Mezőgazdasági kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók	1,4	1,4	1,4	1,7	1,9	1,8
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	13,5	13,7	13,6	14,6	14,6	14,6
8. Betanított munkát végzők	20,0	19,9	19,9	20,7	20,1	20,4
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	11,3	11,6	11,4	8,7	8,9	8,8
10. A munkaerőpiacról kiszakadók	2,1	2,1	2,1	1,4	1,6	1,5
11. Nem foglalkoztatottak, akik sohasem dolgoztak	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	0,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A társadalmi-foglalkozási rétegséma a foglalkozási rétegek mellett tartalmaz egy speciális csoportot, a munkaerőpiacról kiszakadók csoportját, amelynek megkülönböztető sajátossága éppen a foglalkozási rendszerből való kirekesztettsége. A foglalkoztatottság nagymértékű növekedésével e csoport mérete az elmúlt években jelentősen csökkent: 2011-ben még mintegy 420 000, 2016-ban viszont kb. 230 000 fős volt. A kiszakadók csoportja elég különböző élethelyzeteket fog egybe. Ide tartoznak azok a 30 év alatti fiatalok, akiknek az iskola befejezése után nem sikerült belépni a munkaerőpiacra, valamint a tartós munkanélküliek is.

A kiszakadók többsége, 60%-a tartós munkanélküli, vagyis azok, akik legalább 12 hónapja nem tudtak elhelyezkedni. A kiszakadók csoportját elsősorban a fiatalok alkotják, a férfiak között mintegy 55, a nőknél 66% feletti a 30 év alattiak aránya.

A társadalom inaktív csoportjai közül az eltartottak réteghelyzete nem állapítható meg saját jogon,

eltartójuk alapján azonban ők is elhelyezhetők a társadalom rétegszerkezetében.

Az eltartottak rétegek szerinti megoszlása leginkább a foglalkoztatottak rétegszerkezetét követi, szembevetve azonban, hogy eltartójuk társadalmi rétege alapján nagyobb arányban kerülnek ki a felső és középvezetők, a kisvállalkozók, valamint a fizikai foglalkozásúak csoportjaiból, mint amekkora részt a foglalkoztatottak körében képviselnek. A fiatalabb korösszetételű technikai, irodai, kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozásúak csoportjába tartozó eltartottak részesedése viszont – társadalmi súlyukhoz képest – jóval kisebb. A gyerekek és a 14 évesnél idősebb fiatalok 2,4%-ának eltartója a munkaerőpiacról kiszakadók vagy azok közül kerül ki, akik soha nem dolgoztak, további 10%-uk eltartója pedig egyszerű munkát végez, amely csoportra – ahogyan a későbbiekben ezt látni fogjuk – a bizonytalan munkaerőpiaci kötődés jellemző.

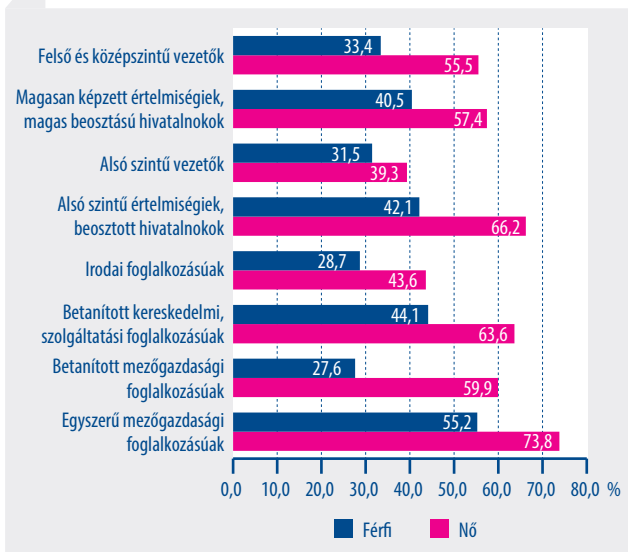

3. A foglalkoztatás körülményei

A rétegszerkezet változásának áttekintése mellett lényeges kérdés, hogy miként alakulnak az egyes rétegek foglalkoztatási körülményei. E körülményeket három indikátorcsoport mentén vizsgáljuk. Áttekintést adunk arról, hogy az egyes rétegek milyen tulajdoni formájú munkáltatóknál dolgoznak, továbbá hogy a különböző bizonytalan foglalkoztatási formák mennyire vannak jelen a rétegstruktúra különböző szintjein, végül, hogy a különböző rétegekhez tartozók mennyire elégedettek a munkájukkal, mennyire érzik biztosnak a munkájukat, illetve jövedelmüket.

A nők 40%-a dolgozik az állami vagy önkormányzati, 50%-a a magánszférában, míg a férfiaknál ugyanezek az arányok 26, illetve 66%. A vezetői foglalkozásokban az átlagnál nagyobb a különbség: a felső és középvezető nők 55%-a a közszférában dolgozik, míg a férfiaknak csak 33, a magánszférában 60%-uk tevékenykedik. A férfiak nem csupán magasabb arányban vannak jelen ezekben a pozíciókban, de jellemzően a magasabb kereseti, illetve előrelépési lehetőségeket kínáló magánszférában tevékenykednek. Ugyanezek a tendenciák kevésbé erőteljesen, de a magasan képzett értelmiségiek, illetve az alsóbb szintű vezetők esetében is érvényesülnek. Az alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok körében a leglátványosabb az eltérés, a nők kétharmada dolgozik a közszférában, míg a férfiaknak csak 40%-a.

3.1. ábra Az állami, önkormányzati szférában dolgozók aránya kiemelt alrétegeként és nemeként a foglalkoztatottak körében, 2016

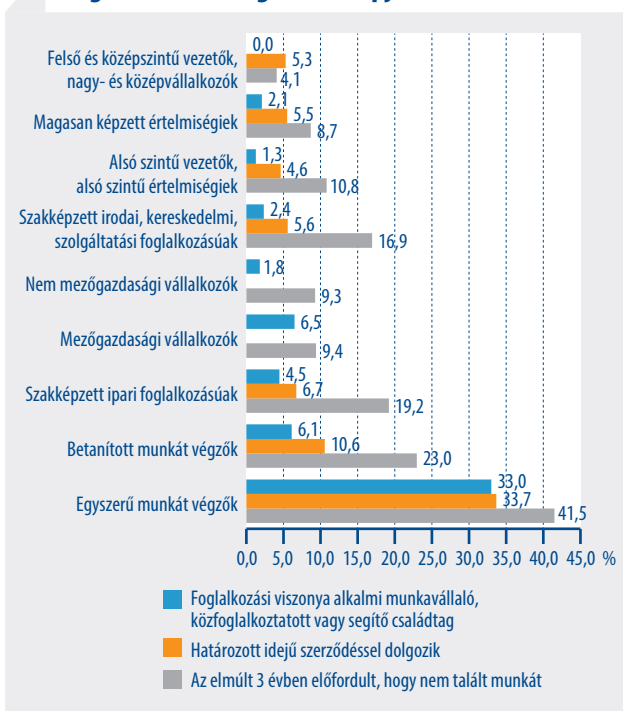
A nemek közötti egyenlőtlenségek e formái a különböző munkásrétegek esetében is megfigyelhetők. A nők felülreprezentáltak az állami, illetve önkormányzati állásokban a betanított kereskedelmi és szolgáltatási, valamint a mezőgazdasági munkát végzők körében.

A foglalkoztatás instabilitását és a kiszolgáltatottságot jelzi, ha a munkavállaló prekárius körülmények között dolgozik. A foglalkozási helyzet bizonytalan-

3.1. tábla **A foglalkoztatottak társadalmi rétegek, a munkahely tulajdoni formája, illetve nemek szerint a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016**

Társadalmi réteg	Tulajdoni forma			Összesen
	állami, önkormányzati	magán	egyéb	
Férfi				
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	27,7	65,7	6,6	100
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	33,3	57,2	9,4	100
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	30,0	61,8	8,2	100
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	31,8	61,4	6,8	100
5. Nem mezőgazdasági kifizoglatotatók, önálló vállalkozók	2,1	92,9	5,0	100
6. Mezőgazdasági kifizoglatotatók, önálló vállalkozók	2,8	88,6	8,6	100
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	19,8	73,0	7,2	100
8. Betanított munkát végzők	25,5	65,6	8,9	100
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	43,1	50,3	6,6	100
Összesen	25,9	66,4	7,7	100
Nő				
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	49,6	36,9	13,5	100
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	48,7	40,5	10,8	100
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikus, irányítói foglalkozásúak	51,3	37,5	11,2	100
4. Egyéb technikus, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	36,6	53,9	9,4	100
5. Nem mezőgazdasági kifizoglatotatók, önálló vállalkozók	3	91,3	5,7	100
6. Mezőgazdasági kifizoglatotatók, önálló vállalkozók	2,6	88,6	8,8	100
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	19,6	73,9	6,5	100
8. Betanított munkát végzők	32,8	55,7	11,4	100
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	56,3	36,6	7,1	100
Összesen	39,9	50,3	9,8	100

3.2. ábra **A bizonytalan foglalkoztatás különböző indikátorai társadalmi rétegenként a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016**

ságára utal a korábbi munkanélküli tapasztalat, valamint a határozott idejű szerződés, illetve az atipikus forma – ha valaki alkalmi munkásként, segítő családtagként vagy közfoglalkoztatottként dolgozik.

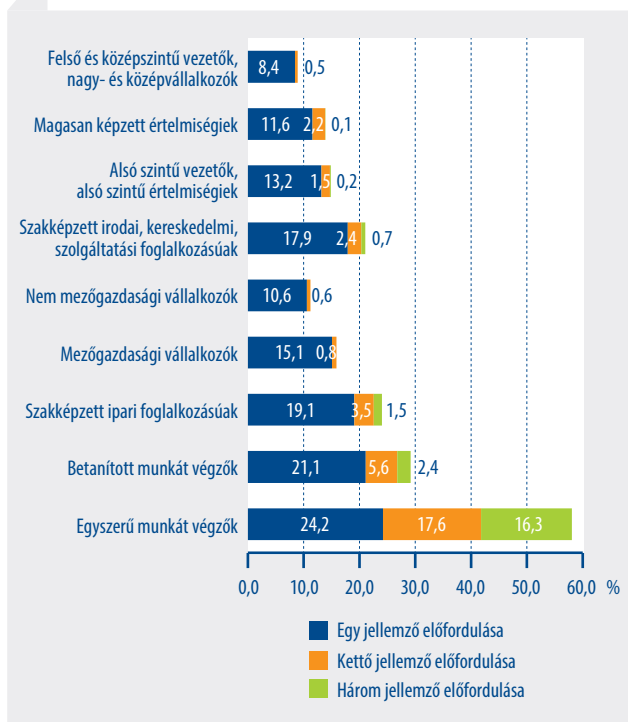
A prekárius munkavégzés különböző formáinak előfordulása rétegenként igen nagy különbségeket mutat, és javarészt követi a réteghierarchiát. A rétegséma felső szegmensében elhelyezkedők esetében a munkanélküliség tapasztalata, illetve a határozott idejű szerződés jelenik meg értelmezhető problémaként, az alkalmi munkás, segítő családtag, illetve közmunkás jogviszony előfordulása minimális.

A szakképzett irodai és kereskedelmi dolgozók a szakképzett ipari és a betanított munkásokhoz hasonló arányban érintettek. Mindkét csoportban 20% feletti az alkalmi munkavállalóként vagy közfoglalkoztatottként dolgozók aránya, az irodai foglalkozásúak között pedig a határozott idejű szerződés is igen jellemző, közel 10%-ukat érinti.

A munkásrétegek esetében a prekaritás mindegyik formája jóval gyakoribb, mint a vezetői, illetve értelmiségi csoportoknál. A szakmunkásokkal és a betanított munkásokkal összevetve is kirívóan hátrányos a szakképzetlen, egyszerű munkát végzők helyzete.

Az e réteghöz tartozók mintegy egyharmada határozott idejű szerződéssel dolgozik, szintén körülbelül egyharmaduk alkalmi munkavállaló, közmunkás és több mint 40%-uknak van munkanélküli tapasztalata az elmúlt három évből.

3.3. ábra A bizonytalan foglalkoztatási, munkaerőpiaci jellemzők halmozódása, 2016

Ha a prekárius foglalkoztatási jellemzők halmozódását vizsgáljuk, még szembetűnőbb az egyszerű, szakképzetlen munkát végzők elszakadása a többi csoporttól. Közel 60%-uk érintett legalább egy, a munkabiztonság szempontjából kedvezőtlen foglalkoztatási forma vagy tapasztalat által, 16%-uk esetében mindhárom vizsgált körülmény előfordul, ami a többi réteg vonatkozásában elenyésző.

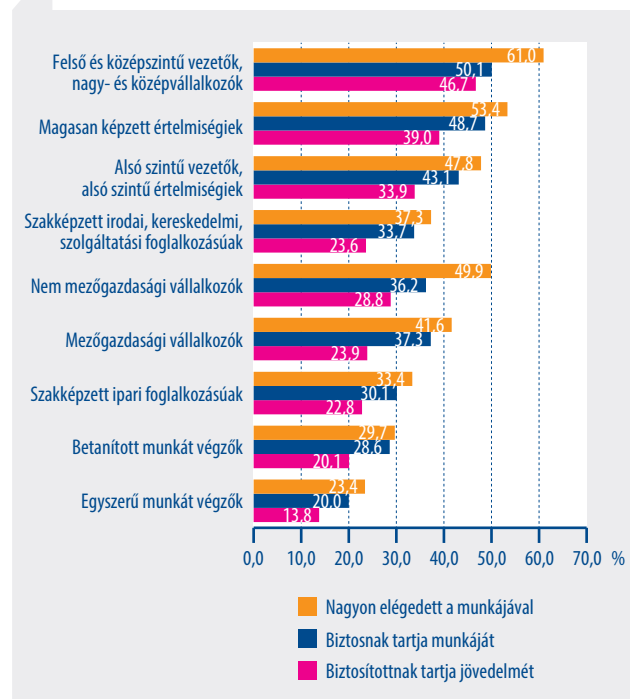
Az állás- és jövedelembiztonságra, illetve a munkával való elégedettségre vonatkozó eredmények megerősítik az előzőeket. A válaszadókat arra kértük, hogy egy tízes skálán jelöljék meg, hogy mennyire elégedettek a munkájukkal, illetve mennyire tartják biztosnak azt. A 3.4. ábrán azoknak az arányát ábrázoltuk, akik legalább nyolcas értéket választottak e kérdéseknél, tehát, akik nagyon elégedettek a munkájukkal, illetve akik meglehetősen biztosnak tartják az állásukat, jövedelmüket. A réteghierarchián fölfelé haladva egyre magasabb azoknak az aránya, akik pozitív választ

adtak ezekre a kérdésekre. Az egyszerű munkát végzők vannak e kérdések alapján is a legkedvezőtlenebb helyzetben, viszont – az objektív mutatók alapján mutatkozó szakadékhoz képest – helyzetük szubjektív megítélésében kisebb a különbség köztük, illetve a többi réteg között.

Az elégedettségben meglévő különbségek a foglalkozási viszony (önálló/alkalmazott) és a foglalkoztatás típusa (szolgáltatói/szerződéses/köztes) szerint a legszembetűnőbbek. A munkával való elégedettség azokban a társadalmi-foglalkozási csoportokban a legnagyobb, amelyek tagjai foglalkoztatóként vagy önállóként végzik munkájukat, vagyis a nagy- és középvállalkozók, a szabadfoglalkozású értelmiségiek és a kisfoglalkoztatók körében. Hasonlóan elégedettek munkájukkal az alkalmazottakon belül a felső és középszintű vezetők, akiket modellünkben szolgáltatói típusú foglalkoztatási viszonytal jellemeztünk. Az eredmények azt sugallják, hogy az autonóm, felelősségteljes és kreatív munka tesz elégedetté.

A jövedelembiztonság megítélésében kisimultabb, de hasonló minta rajzolódik ki; az autonómia és függetlenség mellett a szakértelem, tudás e tekintetben is meghatározó.

3.4. ábra Állás- és jövedelembiztonság, illetve a munkával való elégedettség társadalmi rétegenként a társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján, 2016

4. A társadalmi pozíció szubjektív érzékelése

A következőkben arra a kérdésre keressük a választ, hogy az objektív, a foglalkozás, illetve a munkaerőpiaci jellemzők alapján megállapított pozíció miként függ össze az egyének szubjektíven érzékelt társadalmi helyzetével. E vizsgálat az elemzés során használt rétegsémák egyfajta validitási próbájának is tekinthető: vajon a külső tényezők alapján megállapított réteghelyzet egybevág az egyének szubjektív helyzet-értékelésével? A kérdés tisztázásához a mikrocenzus társadalmi rétegződés kiegészítő felvételében arra kértük a válaszadókat, hogy válasszák ki, melyik osztályba tartozónak érzik magukat.

Az eredmények azt mutatják, hogy az egyes sémák hierarchikus viszonyai az egyének szubjektív társadalmi pozíciójának értékelésében is visszatükröződnek. A társadalmi-foglalkozási rétegséma alapján vizsgálva a felső és középszintű vezetők, illetve a magasán képzett értelmiségiek sorolják a legnagyobb arányban magukat a felső középosztályba, illetve a felső osztályba. Az e rétegekhez tartozók több mint ötöde nyilatkozott így, a többségük viszont a középosztályba teszi magát. Az alsóbb szintű vezetők és értelmiségiek rétegén belül már jócskán lecsökken azok hányada, akik a felső középosztályhoz sorolják magukat, a döntően középosztályi tudat mellett e réteg tagjainak csaknem negyede szubjektív értékelése alapján az alsó középosztályhoz tartozik. Ezekre a szellemi foglalkozású rétegekre közösen jellemző, hogy minimális azoknak az aránya, akik a munkásosztályhoz tartozónak érzik magukat.

A munkástudat a szolgáltatói, illetve kereskedelmi szektor szakképzett dolgozóinál jelentkezik először számottevő mértékben. Az e réteghez tartozók mintegy ötöde tekinti magát a munkásosztály tagjának, döntő hányaduk azonban az alsó középosztályba, illetve a középosztályba sorolja magát. Az iparban foglalkoztatott munkások – a szakképzettektől a képzetlenekig – már a munkásosztályhoz sorolják magukat a legnagyobb arányban. Lényeges különbség azonban, hogy míg a szakmunkások, illetve a betanított munkások minimális hányada tekinti magát az alsó osztály tagjának és jelentős a középosztályi tudattal rendelkezők aránya, addig a segédmunkások számottevő mértékben sorolják magukat az alsó osztályba.

A másik két sémát is figyelembe véve a segédmunkások mellett még a mezőgazdasági fizikai munkások, illetve a közmunkások tekintik magukat leginkább az alsó osztályhoz tartozónak, e két réteg tagjainak csaknem a 70%-a sorolta magát az alsó osztályba, illetve a munkásosztályba.

Az önálló vállalkozóként dolgozó rétegek döntően a középosztályhoz, illetve a felső középosztályhoz tartozónak tekintik magukat. A vállalkozás mérete azonban a szubjektív osztálybesorolás esetében is döntő szempont. A nagyobb, 10 vagy több alkalmazottal rendelkező vállalkozók tekintik magukat a legnagyobb, csaknem 30%-os arányban a felső közép-, illetve a felső osztályba tartozónak, míg az alkalmazott nélküli önállók mintegy hatoda már a munkásosztályba sorolta magát.

4.1. tábla **A foglalkozási rétegek szubjektív rétegbesorolás szerint különböző rétegsémák alapján**

Társadalmi réteg	Szubjektív osztály					Összesen
	alsó osztály	munkás-osztály	alsó középosztály	közép-osztály	felső középosztály, felső osztály	
Társadalmi-foglalkozási rétegséma						
1. Felső és középszintű vezetők, nagy- és középvállalkozók	0,5	4,7	15,8	54,9	24,1	100,0
2. Magasan képzett értelmiségiek, magas beosztású hivatalnokok, szakértők	0,5	1,9	15,3	61,4	21,0	100,0
3. Alsó szintű vezetők, alsó szintű értelmiségiek, beosztott hivatalnokok, magasan képzett technikusok, irányítói foglalkozásúak	0,8	8,0	23,8	57,3	10,1	100,0
4. Egyéb technikusok, irodai, szakképzett kereskedelmi, szolgáltatási foglalkozásúak	1,8	18,9	30,1	45,6	3,6	100,0
5. Nem mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	1,3	14,0	25,1	50,7	9,0	100,0
6. Mezőgazdasági kisfoglalkoztatottak, önálló vállalkozók	2,1	28,7	20,1	43,4	5,7	100,0
7. Közvetlen termelésirányítók és szakképzett ipari foglalkozásúak	3,1	40,9	25,1	29,8	1,1	100,0
8. Betanított munkát végzők	5,0	42,1	23,7	27,9	1,2	100,0
9. Egyszerű – szakképzetlen – munkát végzők	13,4	50,2	19,8	16,2	0,4	100,0
Összesen	3,3	24,4	24,1	42,0	6,2	100,0
Munkajelleg-csoportosítás						
1. Vezetők	0,7	6,7	19,3	56,7	16,6	100,0
2. Értelmiségiek	0,5	2,7	19,0	61,2	16,5	100,0
3. Egyéb szellemiek	1,3	12,5	29,4	50,7	6,0	100,0
4. Önálló iparosok, kereskedők	1,5	16,8	25,9	48,2	7,6	100,0
5. Szakmunkások	2,5	31,9	27,1	36,5	2,0	100,0
6. Betanított munkások	4,7	43,7	23,8	26,8	1,0	100,0
7. Segédmunkások	11,9	49,9	20,8	16,9	0,5	100,0
8. Mezőgazdasági fizikai munkások	14,9	52,2	14,0	18,0	1,0	100,0
9. Mezőgazdasági önállók	2,1	29,1	19,8	43,3	5,7	100,0
Összesen	3,3	24,4	24,1	42,0	6,2	100,0
Normatív-funkcionalista modell						
A1. Vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal	0,5	1,4	15,3	53,4	29,3	100,0
A2. Vállalkozó 1–9 alkalmazottal	0,9	9,2	21,6	53,2	15,0	100,0
A3. Vállalkozó alkalmazott nélkül	1,4	16,3	22,8	49,6	9,9	100,0
B1. Vezetők, menedzserek	0,7	7,4	19,0	57,1	15,8	100,0
B2. Szakértők, értelmiségiek	0,5	2,9	19,6	61,8	15,1	100,0
B3. Egyéb szellemiek	1,2	12,8	29,8	50,4	5,7	100,0
B4. Szakmunkások	2,3	31,7	27,2	36,7	2,1	100,0
B5. Betanított munkások	5,0	44,9	22,8	26,2	1,1	100,0
B6. Segédmunkások	9,7	48,9	22,4	18,5	0,5	100,0
K. Közmunkások	19,2	49,3	15,6	15,5	0,5	100,0
Összesen	3,3	24,4	24,1	42,0	6,2	100,0

5. A társadalmi rétegződés kiegészítő felvétel mintája és súlyozása

A mikrocenzus mintáját¹⁰ öt kiegészítő felvétel kísérte, ezek közül a társadalmi rétegződés a nem in-
tézeti részminta 20%-át használta. Mint minden ki-
egészítő felvétel, a társadalmi rétegződés is minden
településen jelen volt (2148). Adott településen belül
a mikrocenzus címei közül véletlen szisztematikus
módon választottuk ki a kiegészítő felvétel mintáját
(R minta), ahol a sorba rendezés a cím jellege (la-
kás/üdülő) és a 2011-es népszámlálási címazonosító,
valamint a címek címregiszter-azonosítója voltak.
Ez a megoldás településen belül megfelelő terüle-
ti lefedettséget biztosított. Összességében a 440 102
mikrocenzus címből 88 021 cím került a társadalmi
rétegződés felvételébe.

A felvétel célsokasága a háztartásban élő 15 éves és
idősebb lakónépesség.

A megvalósult minta súlyozása a mikrocenzus
végső becslő súlyainak (w_0) háromszori módosításá-
val jött létre.

1. A súlyozás első lépésként a 20%-nyi R minta ház-
tartásainak w_0 súlyát korrigáltuk. Az első korrigált
súly w_1 .

A korrekció olyan módon történt, hogy az R min-
ta a w_1 súllyal visszaadja a teljes minta w_0 súly-
lyal számított (célsokaságbeli) eloszlásait megyei
szinten a következő változók tekintetében: nem

és korcsoport, gazdasági aktivitás, iskolai végzett-
ség, településtípus, háztartások száma, háztartás
mérete. A korrekció háztartás szinten történt,
66 890 háztartás kapott súlyt.

2. A következő lépésben az R mintán belüli háztartás-
szintű meghiusulást kompenzáltuk (10 960 háztar-
tás hiúsult meg). Ennek eredménye a w_2 súly azon
háztartások súlya, ahol van megvalósuló személyi
kérdőív (55 930). A súlyozás az (1) pontban emlí-
tett sarokszámokhoz illesztéssel történt.
3. A harmadik lépés a háztartáson belüli meghiusulás
miatti súlykorrekció (ezen a szinten 12 702 sze-
mély hiúsult meg).

Ez a korrekció már személyi szinten történt,
101 165 személy kapott súlyt. A súlyozás során
a sarokszámok között értelemszerűen már nem
szerepelt a háztartások száma.

Az R minta súlyozása során minden lépést olyan
módon valósítottunk meg, hogy az adott lépés kiin-
duló súlyát a lehető legkisebb relatív korrekcióval le-
hessen megoldani. Mivel a mikrocenzus végső becslő
súlyai meglehetősen tág terjedelműek, ezt az R min-
ta is örökölte. A súlykorrekciók következtében a sú-
lyok variációs együtthatója azonban nem változott,
a mikrocenzus végső becslő súlyainál és a megvalósult
R minta súlyainál ez 61%.

¹⁰ Lásd a http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_2.pdf kiadvány *Módszertani ismertető* fejezetében.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf: *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest: Gondolat, 1982.
- Bakó Tamás–Lakatos Judit: *A magyarországi munkapiac 2016-ban*. In Fazekas Károly–Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2016*. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, 2017. p. 17–38.
- Bukodi Erzsébet–Altörjai Szilvia–Tallér András: *A társadalmi rétegződés aspektusai*. Budapest: KSH-NKI, 2005.
- Bukodi Erzsébet–Záhonyi Márta: *A társadalom rétegződése*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2004.
- Hárs Ágnes–Simon Dávid: *A külföldi munkavállalás és a munkaerő-hiány*. In Fazekas Károly–Köllő János (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2016*. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, 2017. p. 94–108.
- Huszár Ákos (2013a): *Foglalkozási osztályszerkezet (I.) – Elméletek, modellek*. In: Statisztikai Szemle, 91(1), 2013. p. 31–56.
- Huszár Ákos (2013b): *Foglalkozási osztályszerkezet (II.) – Az osztályozás problémái*. In: Statisztikai Szemle, 91(2), 2013. p. 117–131.
- Huszár Ákos (2013c): *Foglalkozási osztályszerkezet (III.) – Egy normatív-funkcionalista osztálymodell vázlat*. In: Statisztikai Szemle, 91(7), 2013. p. 117–131.
- Huszár Ákos (szerk.): *A társadalom rétegződése*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2015.
- Huszár Ákos: *Társadalmi rétegződésről szóló kiegészítő felvétel*. In: Németh Zsolt (szerk.): *A 2016. évi mikrocenzus témakörei: Háttér tanulmányok a mikrocenzus programjáról és témaköreiről*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2016. p. 44–59.
- Ferge Zsuzsa: *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Budapest: KJK, 1969.
- Kolosi Tamás: *Strukturális torzulások a magyar társadalomban*. Magyar Tudomány, (8), 2016.
- Kolosi Tamás–Pósch Krisztián: *Osztály és társadalomkép*. In Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: Társki, 2014. p. 139–156.
- KSH: *A társadalom rétegződése Magyarországon*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1966.
- KSH: *Társadalmi mobilitás és presztízs. Társadalomstatistikai Közlemények*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1986.
- KSH: *Munkaerőpiaci helyzetkép, 2016*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2017.
- Róbert Péter (1997): *Foglalkozási osztályszerkezet: elméleti és módszertani problémák*. Szociológiai Szemle (2): 5–48.
- Róbert Péter: *Stratification and Social Mobility*. In Immerfall, Stefan–Therborn, Göran (szerk.): *Handbook of European Societies*. New York: Springer, 2009. p. 499–536.

A KSH honlapjáról elérhető részletes táblák jegyzéke

(<http://www.ksh.hu/mikrocenzus2016>)

- 1. A népesség különböző csoportjai (teljes, 15 éves és idősebb, foglalkoztatott) az egyes rétegmodellek és nemek szerint**
  - 1.1. A népesség társadalmi rétegek és nemek szerint
  - 1.2. A 15 éves és idősebb népesség társadalmi rétegek és nemek szerint
  - 1.3. A foglalkoztatottak társadalmi rétegek és nemek szerint
  - 1.4. A népesség társadalmi rétegek és nemek szerint (az eltartottak be vannak sorolva a különböző rétegekbe eltartójuk alapján), megoszlás társadalmi rétegek szerint

- 2. A népesség az egyes rétegmodellek és gazdasági aktivitás szerint**
  - 2.1. A népesség a társadalmi-foglalkozási rétegséma és gazdasági aktivitás szerint
  - 2.2. A népesség a munkajellem-csoportosítás és gazdasági aktivitás szerint
  - 2.3. A népesség a normatív-funkcionalista modell és gazdasági aktivitás szerint

- 3. A népesség az egyes rétegmodellek és korcsoportok szerint**
  - 3.1. A népesség a társadalmi-foglalkozási rétegséma és korcsoportok szerint
  - 3.2. A népesség a munkajellem-csoportosítás és korcsoportok szerint
  - 3.3. A népesség a normatív-funkcionalista modell és korcsoportok szerint

Szerzők:
Huszár Ákos (MTA-TK Szociológiai Intézet),
Záhonyi Márta

Közreműködött:
Ináncsi Zita

Olvasószerkesztő:
Cz. Tóth János

Tördelőszerkesztő:
Dobróka Zita

További információ: Janák Katalin
Telefon: (+36-1) 345-6745, e-mail: Katalin.Janak@ksh.hu

Internet: www.ksh.hu/mikrocenzus2016
kiadvanyrendeles@ksh.hu
(+36-1) 345-6789 (telefon), (+36-1) 345-6788 (fax)

Borítófotó: Fotolia